14

DISSERTATIO INAUGURALIS MEDICA,

DE

MORBORUM GRADU DIFFERENTI, PRO LOCORUM DIVERSITATE,

Quam

AUSPICE DEO PROPITIO

Et Consensu atque Auctoritate Gratiosæ Facultatis Medicæ,

IN ALMA REGIA FRIDERICIANA,

PRÆSIDE

DN. D. MICHAELE ALBERTI,

SACR. MAJ. REG. BORUSS. AULICO ET CONSIST. MAGDEB. CONSILIARIO, MED. ET PHILOS. NATUR. PROFESSORE PUBLICO ORDINARIO, ETC.

DECANO SUO SPECTATISSIMO,

Domino Patrono, Præceptore ac Promotore suo omni honoris cultu prosequendo,

PRO GRADU DOCTORIS

SUMMISQUE IN MEDICINA HONORIBUS ET PRIVILEGIIS DOCTORALIBUS LEGITIME IMPETRANDIS,

HORIS LOCOQUE CONSUETIS

ANNO MDCCXXXI. D. DECEMB.

PUBLICÆ AC PLACIDÆ ERUDITORUM VENTILATIONI SUBJICIET

RESPONDENS

HENRICUS ADAMUS BŒHM,

STUTTGARDIENSIS.

HALÆ MAGDEBURGICÆ,

TYPIS JOH. CHRISTIANI HENDELII, ACAD. TYPOGR.

PROOEMIUM.

Uod homines animo atque corpore pro varietate provinciarum atque gentium discrepent, attentis observatoribus ignotum esse haud potest, hinc quorundam mores sunt exculti & mansueti, aliorum babarri, efferi, asperi & indomiti existunt; aliquibus nationibus mens est lenis, flexilis, fida, constans, aliis magis crudelis, astuta, fraudulenta, fallax, mutabilis &c. & sic etiam corpora ratione mixtionis, proceritatis, consistentiæ ac roboris variant; quorsum non parum climatis, diætæ, regiminis, soli, imo ipsius consuetudinis ratio contribuit: & quod magis est, quædam gentes specialibus animi & corporis qualitatibus præditæ sunt, unde innotuere exclamationes, dieß oder jenes sey ein treues oder falsches, beständig oder veränderlich, weichlich oder hartes Volck: ob id diversarum pro-

vinciarum incolæ, in aliis locis, contrariarum præc. qualitatum, non facile diu morari, sed sedem mutare debent, siquidem ipsi medici aliquando salutari consilio variis hominibus mutationem loci commendare solent: quid quod non raro accidit, ut incongrua mutatio animi ac corporis detrimentum ac deteriorationem causetur, cum vicissim conveniens conversio & variatio utriusque utilitatem & salubritatem pedissequam habeat, nec tamen negandum est, quod juxta *Senecam in consol. ad Helviam cap. 6. commutationem loci sequantur incommoda*, quare in *ep. 28.* ait: *animum debes mutare, non cœlum* & cum *Socrate* quærit: *quid miraris nihil tibi peregrinationes prodesse, cum te circumferas*, nam juxta *Thomam a Kempis de imit. Christ. Lib. 1. & 9. multos imaginatio locorum & mutatio fefellit:* quid quod idem *Seneca ep. 2.* animi & corporis congruam quietem approbat & eloquitur: *bonam de te spem concipio, non discurris, nec locorum mutationibus inquietaris:* addit: *Nusquam est, qui ubique est:* quare non quælibet mutatio proficua & fructuosa, sed sæpe periculosa existit: hanc inconstantiam *Antonius Paduanus cap. 16. apocal.* ad Lunam æquiparare & eloqui solet: *crescit, decrescit, in eodem sistere nescit:* nec corpus semper locorum mutationem permittit, quoniam ejus qualitates in processu vitæ & sanitatis naturalis, ob intervenientes rationes sensibilitatis, consuetudinis, gratæ aut adversæ æstimationis, educationis, usitatæ relationis & familiaritatis &c. cum locorum certorum naturalibus facultatibus & proprietatibus magis aut minus conveniunt: ut interdum medici aliquos

in

in certis locis ac regionibus cum periculo vitæ degentes compellare debeant, *eripe te ad vitam tuam, aut animam tuam attendens, festina te eripe illuc. Genes. XIX. 17. 22.* ita enim passim Sacer Codex vitam & animam conjunxit, ut unum pro altero accipiatur, & quoniam anima non a vita, utpote subjectum dignius a prædicato inferiori pendere debet & potest, ita per authoritatem divinam vita ab anima provenire potest ac debet, id quod brevissima emphasi tantum annotare placuit, quam veritatem illi etiam ratione comprehendunt, qui integra ac sobria ratione gaudent & quorum operationes mentis non sub dominio corporis hujusq; affectionibus existunt, qualis opinio omnibus sobriis judicandi fundamentis contrariatur: Præterea vero locorum mutatio in aliquibus casibus perniciosa, in aliis fructuosa est, tam in morum, quam in vitæ, sanitatis & morborum œconomia: huc quadrat quod *Polybius Lib. 4. c. 21.* elocutus est: *Austeritatem morum Arcadibus conciliat aëris qualitas, quo in plerisque locis utuntur frigidiore & tristiore: cum ita sit natura comparatum, ut cælo habitationis consimiles necessario omnes evadamus: hæc namque non alia causa ulla est, cur pro varietate nationum & ut quæque invicem longissimis distant intervallis, ita plurimum invicem moribus, formis coloribus, maxima denique parte institutorum mortales differamus.* Quemadmodum porro juxta *Platonem Lib. V. de Republ. vitæ moribus instituendis, intelligentiæque comparandæ non mediocriter habitationis temperies conducit*, ita secundum *Rases 17. cont. c. 6. tam in sanitatis quam morborum moderamine locorum observatio & compa-*

vatio multum conducit, hinc morbosas aëris mutationes observamus in quibusdam locis parum nocere posse, quas tamen damnosissimas semper alibi experiri solemus. Multum itaque refert in foro medico notitia locorum salubrium & insalubrium, siquidem per assiduam observationem comprobatum est, quod in uno loco homines firmiori & constantiori sanitate fruantur, ac frequentius & numerosius ad longævitatem perveniant, nec non rarius ægrotent & facilius ac citius convalescant, in alio minus, hinc non raro aliunde ad talia asyla valetudinarii confugiunt: *Temperie* enim *cæli corpus animusque juvatur* dixit *Ovidius II. Pont. 7. v. 71.* eapropter juxta *Xenophonem Lib. I. Pædias Cyri p. 29. 30. nunquam homines loqui desinent tam de morbiferis, quam salubribus locis: utrisque testes adsunt evidentes, nimirum ipsa corpora, ipsique colores:* & hac consideratione nititur disquisitio translationis ægrorum ex insalubri in salubrem locum, aut differentiæ morborum quoad gradus, per loca & regiones conspicuæ: unde *quædam locis & temporibus adscribimus*, annotante *Seneca Ep. 50.* quid quod referente *Tertulliano de Spectaculis cap. 8. & 14. loca quidem nos non contaminant per se, sed quæ in locis fiunt, a quibus & ipsa loca contaminari altercati sumus: de contaminatis contaminamur:* interea non oblivioni tradenda est observatio, quod quidam homines certis adsuescant locis, per multas causas cœteroquin infensis, in quibus alii haud ita diu incolumes ac sani vivere possunt, ubi nonnunquam morales rationes intercurrunt: hinc de nonnullis intra montes occlusis Helvetiæ intimioris

ris

ris incolis constat, quod, si in aliis regionibus vitam degere suscipiunt, mox sic dicta Nostalgia aut ardente redeundi in patriam desiderio affligantur: quid quod in serie observationum physico-medicarum, tales etiam recensentur historiæ ubi homines in locis impuris, putridis ac cœnosis negotia sua tractantes, in aliis purioribus haud diu moram nectere potuerint; quo pertinet jocosa illa historia, quam *Casp. Rejes. Camp. Elys. juc. qu. 93. n. 7.* recenset hisce verbis: *exemplum scribit Levinus Lemnius Lib. 2. de occult. nat. mirac. c. 9. rustici cujusdam, qui Antwerpiæ cum ad officinam Aromatariam devenisset, animi deliquio statim, correptus periclitari cœpit, in quo agone a proximo quodam, qui similis eventus forsan notitiam habuerat, confestim admoto naribus fimo equino adhuc tepenti ac fumido animam revocavit: erat enim hujusmodi odoribus & equorum excrementis adsuetus, quibus horum hominum natura magis recreatur, quam suaveolentibus aliis & delicatis a quorum suffitu & odore non parum læduntur, ut aliquando consternati in lipothymiam incidant.* Similis historia ad hunc titulum spectans commemoratur a *Solenandro Sect. 5. cons. 15. n. 16.* Ex singulis hisce colligimus, quantæ alterationes, nunc in meliorem nunc deteriorem gradum vergentes, expectandæ veniant a mutationibus, ut eapropter quasi in proverbium abierit, omnem mutationem periculosam esse: nos hoc loco annotamus illam morborum varietatem, quæ tanquam medica observatio attentæ disquisitioni commendat, quomodo quidam morbi in certis locis benigniores, leniores & tractabiliores existant, ac in

aliis

aliis esse solent; unde mox porisma illud practicum inclarescit, quod homines in hunc, aut illum morbum valde inclinantes, talia loca maximo studio vitare debeant, in quibus ejusmodi affectus periculosiores gradus ac qualitates assumere possunt & solent: hæc observatio Practica, apprime selecta atque utilis, occupavit nostram sollicitudinem, ut eandem præsente Inaugurali dissertatione uberius & ulterius commendemus; quamobrem de MORBORUM GRADU DIFFERENTI, PRO LOCORUM DIVERSITATE agere constituimus, cui proposito ut Benignissimus DEUS propitio moderamine annuat, eidemque prosperos largiatur successus, est quod ardentissimis precibus flagitamus.

§. I.

P*Rimum illud intueri volo, quid acerbi afferat ipsa loci commutatio*, hujus effati a *Seneca in Consol. ad Helviam c. 6.* allegati reminiscimur, dum præsenti titulo & themate *differentes nonnullas morborum* qualitates, juxta *locorum* diversitatem explorare & commemorare cogitamus: nam *aliter Ægypto, aliter Hispania; non eodem modo Ponto, dissimiliter Romæ*, dixit *Vitruvius in Lib. 1. c. 1.* addimus *Ramazzini* verba *Opp. p. 71. orat. 6. revera ut Celsus ait in Proœmio, aliud est Medicinam exercere Romæ, aliud in Ægypto, aliud in Gallia;* unde juxta *Hipp. de flatibus c. VI. t. 5. mutationes multæ fiunt in vita;* simili modo *Morbi variis* nationibus, regionibus, climatibus ac *locis communes, diverso* affligunt gradu; ut modo in *uno* loco *leniores*, mitiores &

levio-

leviores, *alibi graviores*, acerbiores & periculosiores existan, cujus *diversitatis* veritatem in *facto* & in *causis* medici intelligere, indeque necessarias *utilitates* in *applicatione* practica formare, confirmare & commendare debent: quemadmodum juxta SYDENHAMIUM *Opp. Med. Sect.* 2. *cap.* 2. *p.* 166. *una quæque morborum non minus, quam animalium aut vegetabilium species, affectiones sibi proprias, perpetuas, ac pariter univocas, ab essentia sua promanantes, sortita est*, ita ad officium & dexteritatem Medici pertinet, ut scrutetur, *in quo loco tales* qualitates *naturales* reperiuntur, quæ ejusmodi Morborum *curam* sublevant & adjuvant; quare P. ZACCHIAS *Qv. Med. Legal. Lib. V. tit. IV. qv.* 4. & REINESIUS in *sua Schola JCtorum Medica*, aut sub alio titulo, FORTUNATUS FIDELIS in *Relationibus Medicis Lib.* 1. *Sect.* 1. *cap.* 1. *seqv.* & *Sect.* 2. *c.* 1 - 4. *locorum salubritatem* inquisiverunt & annotarunt, ut inclarescat, ubi *sanitas* sub causarum *naturalium* concursu *certius*, *firmius* & *constantius protectorium* reperiat, aut *minus*: & licet morbi *certis* plane regionibus *peculiares* observentur, qui propterea *Endemii* nuncupantur, quales ab antiquioribus & recentioribus medicis passim & longa serie indicati & explicati prostant, tamen & ipsi illi morbi *ex parte* in *proprio* suo loco *graves* sunt, qui *aliorsum* translati, paulo *mitiores* & tractabiliores evadunt, (testimonio *Scorbuti*, quando e *borealibus* in *meridionales* quasdam regiones migrat) ex parte vero in *alia* loca propagati *periculosiores* evadunt: In hac observatione non otiosi aut negligentes fuere *veteres* Medici, qui passim *extraneas* causas *naturales* indagarunt *quid* & *quantum* ad morbos *provocandos* & *exacerbandos* conferant, quare *Lo-*

 corum,

torum, *Aëris*, *Aquæ*, *Temporis*, *Tempeſtatis*, *Ventorum*, Diætæ,&c. qualitates ac relationes inquiſiverunt & indicarunt: inde denominationes morborum *Pandemiorum*, *Endemiorum*,*Epidemiorum* & *Sporadicorum* innotuerunt, quorum HIPPOCRATES & GALENUS crebram fecerunt mentionem,ut FOESII, GORRÆI, CELSI, FERNELII, SENNERTI aliorumque teſtimonia affatim confirmant: huc quadrant multiplicia effata *veterum* Medicorum,quæ quadantenus hanc animadverſionem illuſtrant: ita HIPP. *de victu acut.ſſ.17. text.9.* ait: *Sufficiens igitur & hoc ſignum eſt,quod maximæ mutationes eorum, quæ circa naturas noſtras ac habitus contingunt,maxime morbos faciant: Lib. 1. de Morb. ſſ.20. text.3.* loquitur: *Tempus a tempore differt,in quo ægrotant* & *Sect.3. aph.3. Morborum alii ad alia tempora bene aut male ſe habent & quædam ætates ad tempora alia & loca & aliud vitæ genus: Lib. II. Epidem. Sect. 1. text. 20. ſq.* dicit: *in quietis ac conſtantibus temporibus & annis tempeſtive tempeſtiva præbentibus boni ſtatus & judicata facillimi morbi fiunt,in inconſtantibus vero inconſtantes & qui difficulter judicantur.* conf. *Sect.3. aph. 8.* CELSI effatum huc referri meretur *Lib. 2. c. 1. peſſimum ægro cœlum eſt,quod ægrum fecit:* PETRUS SALIUS *Comment. in* HIPP. *Libr. IV. de Morb. Comment. I. fol. 24.* profitetur: *ægri in uno loco plus, in altero minus affliguntur:* & MONTANUS *de Morbis Lib. 1. c. 4.* eloquitur: *morborum migratio per loca terrarum aut leniores aut graviores fiunt: conf.* P. ZACCHIAS *l. c. qv. 5.* addimus HIPPOCRATIS effatum *Lib. 6. Epidem. Sect.3. text. 24. Mutationes omnes eſſe cavendas, quod ſemper periculoſæ ſint:* inde inclaruere *peculiares* indagationes, quales *ventorum*

ſpe-

ſpecies & gradus, *athmoſpheræ* qualitates, *tempeſtatum* conditiones, ad hunc vel illum morbum accerſendum & augendum contribuant? ſiquidem ſeorſum BRAVO *Reſolut. Medic. Part. 1. diſp. 3. reſol. 4. p. 93. ſq.* quæſtionem illam ventilavit, *utrum valeant venti noſtram immutare temperiem, ſuis diverſis temperiebus? vid.* ZACCH. *l. c. qv. 4. n. 8. 9.* ex hiſce colligere licet, quænam *regio* cum *qualitatibus* ſuis *phyſicis* ad morbos *incitandos*, *accelerandos*, *augendos*, aut *minuendos* conferant; qua notitia manuducente prudens & peritus medicus facile judicare poterit, quænam provincia, aut *quis locus* uni individuo *plus* vel *minus* ſalubris exiſtat: quam meditationem non parum illuſtrat aſſidua annotatio & indagatio *Morborum Endemiorum*, de quibus ex multis aliis tractantem allegamus & commendamus *diſſert.* LANGII, de hisce morbis docte ac ſolide exaratam: ex hac *præliminari* conſideratione eluceſcit, quod quidam morbi per *varias* regiones migrent & vagentur, proinde vero in multis locis peculiares aſſumant *mores* quaſi & *qualitates*, quales peritus medicus rite agnoſcere & dirigere debet, ut huc etiam quadret dicterium: Ländlich, ſittlich.

§. II.

Præſens meditatio vix ſupervacanea dijudicari debet, quæ ad *Hiſtoriam morborum medicam* promovendam & illuſtrandam haud parum utilitatis affert: *hiſtoria namque morborum*, ut cum BAGLIVI verbis eloquamur *Prax. Med. Lib. 1. cap. 9. licet copioſa primo adſpectu videatur, re ipſa tamen egena eſt, ac inutilis; imo ob transcurſus quosdam permoleſtos in philologiam, narrationes ſupervacaneas, quæſtiones jejunas ſimilesque nugas, infirma prorſus ac perdita:*

dita:

dita: si excipias enim paucos illos observatores, qui casus ac historias medicas diligenter fideliter & ad vivum, prout ab ipsa rei natura procedebant, describendo, Medicinæ pomœria supponere ampliarunt, ea quæ reliqui adjecere falsam theoriam & hujusmodi ineptias spectantia, turbarunt potius, impediveruntque illius progressus quam indicarunt, aut promoverunt: Quare hæc observatio non modo ad *Diagnosin* & *Prognosin* multorum morborum *confirmandam* inservit; sed & *practicum* usum manuducit & suffulcit, ut pro *apto* vel *inepto* gradu & statu *loci* aliarumque circumstantiarum morbi tales congruis & *salubribus* consiliis & auxiliis tractentur & dirigantur: & quamvis non semper in *morbis locum mutare* queamus, attamen in quolibet loco *nonnulla conformia* adminicula conferre possumus, quæ pro morbi conditione ac qualitate *aliqualem subsidiariam* opem ferre solent; tanto melior vero *illa* est *occasio*, quæ *loci mutationem* in *morbis* ita promittit, ut ubique morborum immutatio in *meliorem* statum impetretur; hinc BARTHOLINUS *Cent. 5. histor. 45.* ait: *quid in aliis morbis* (antea de pestilentia locutus est) *loci mutatio possit, nec Galeno ignotum, qui Phthisicos ad Tabias ablegavit Lib. V. meth. c. 12. nec Plinio, qui ad sylvas mandavit lib. 24. c. 6.* quo loco ad CELSI effatum *Lib. 1. c. 3.* provocat, *neque ex salubri loco, in gravem, neque ex gravi in salubrem, transitum satis tutum esse*, consentit; quæ tamen assertio justam & *congruam interpretationem* requirit, ne illius authoritas, *fide* alioquin *multa* digna, lædatur: præterea præsens observatio planam pandit viam ad *simplices* ac *genuinas* morborum *causas* eruendas, quæ partim eosdem efficacius *provocant*, partim *sustentant*, confir-

mant

mant & exacerbant; ex qua ſolida cognitione prudens medicus multa & fundata porismata colligere & formare poteſt, quæ eximiam utilitatem ad *præſervandos*, *mitigandos* & *curandos* tales morbos afferunt: præter hæc; præſens diſquiſitio multum commodi promittit in indaganda & indicanda *regionum* ac *locorum ſalubritate* & *inſalubritate*, quæ aliquando *generica*, interdum *ſpecialis* eſt; unde *non omnia* loca *omnibus* fatalia eſſe ſolent; hinc quidam homines ob *adſuetudinem*, velut inquilini, loci cujusdam *minus temperatas* ac *puras* qualitates magis perferre poſſint, quam *advenæ* peregrini ac *exterranei*, teſtimonio plurimorum Germanorum, quibus clima *boreale* valde infenſum ac *adverſum* eſt; conciliamus hac occaſione ZACCHIÆ effatum *l. c. qv. 5. n. 16. Si ergo aër laudabilis poteſt peſſimus eſſe, reſpectu cujusdam individui, poterit & illaudabilis etiam eſſe ſalubris reſpectu alterius*: ita viciſſim per innumera exempla conſtat, quod homines *temperatæ* athmoſphæræ adſueti, in *calidiori* regione & æſtuoſiori loco *haud diu vitam* protrahant & prolongent, exemplo *Germanorum*, qui ad *Indos* ſe vertunt; huc quadrat ratio de aëris conſtitutione in *inſula St. Thomæ* ſ. Madagaſcar, quod peregrini eo adventantes & aliquandiu ibi commorantes, non modo in ulteriori *corporis accremento* & augmento impediantur, quamvis pro ratione *ætatis ulteriori* tali ſui corporis confirmatione frui queant, ſed & ad *præmaturam* mortem præparentur: *vid.* ERASM. FRANCISCI in Oſt- und Weſt-Indianiſchen Luſt- und Staats-Garten *p. 952.* Ejusd. Luſt-Haus der Ober- und Nieder-Welt *p. 244.* hinc ex BAGLIVI *Fibra motrice cap. 3.* aſſertum notatu dignum allegamus: *cum vere perpetuo præ manibus mihi*

fit Hippocrates, *animadverto nulli rei ipſum tantopere incubuiſſe*, *quam in obſervandis conſtitutionibus aëris cujusque temporis*, *quæ quantam vim habeant in novis producendis morbis,vel in mutanda eorum,quæ ordinario regnant, natura,quotidiana ac patientiſſima praxis & diligens circa minima morborum obſervatio abunde me docent:* poro addit: *Etenim cujuscunque generis morbi feruntur earum conſtitutionum curſu*, *quæ ſuo tempore regnant: medici contra noſtrorum temporum nihil magis negligunt* (quod quidem hodiernis ævis haud dolendum ac querela aliqua declamandum eſt) *ac ſpernunt*, *quam obſervationem cujusque conſtitutionis &c.* porro *cap. 6.* dicit: *Longitudo vitæ non pendet tantum a bono corporis habitu*, *ſed etiam ex optimo uſu ſex rerum nonnaturalium*, *quæ ſi recte dirigantur,diu vivemus ac incolumes:* addimus illius ſententiam ex *cap. 12: putat vulgus,quod medici mutationem aëris in longis & difficilibus morbis indicant*, *non ad valetudinem & levamen*, *ſed pro remediorum inſcitia & quod aliud facere neſciant: & ſi tamen in hac opinione aliquando non erret,nihilominus plures etiam morbi ſtatim ac incipiant aëris mutatione i.e.puriſſima campeſtris & montani aëris nitro ac elatere* (hic author recte aëri elaterem tribuit) *ſtatim indigent*, *quia per aëris mutationem tantummodo removentur:præſertim ſi ægroti gravibus negotiis opperiantur*, *adeo ut tempus quieti*, *ſomno & comeſtioni congruum*, *iisdem in urbe deficiat; tunc enim per aëris mutationem conſueto curarum ſtimulo mens & corpus tonum* (hic corpori humano tonum, non elaterem, ut perperam hodienum fit,tribuit) *roburque ſalutare reſumunt:* quod hactenus *generica* meditatione de aëris mutatio-

tatione diximus, illud ad *reliquas* caufas *naturales*, quæ ad *animalem* vitam pertinent, applicari debet.

§. III.

Pervulgatum eft proverbium: *muta pedem, mutabis fortem*, aut *muta locum, mutabis fortunam*; nos impræfentiarum de *mutatione morborum*, horumque aut *mitigatione*, aut *exacerbatione* fermonem inchoavimus, inde inclarefcit, quod aliquando in *melius*, quandoque in *deterius* mutatio vergat: cui obfervationi aliqui ad latus ponunt, quod diverfis hominibus in quodam loco in *meliorem*, in alio in *deteriorem* partem *fors* cadat, in cujus annotationis examine ac fcrutinio nos præfenti loco haud laborem impendimus, quoniam inftitutum noftrum minus attinet: præliminari commemoratione allegamus fententiam authoris libelli cui tit. *recherche de la verite*, ubi *lib. 2. cap. 3.* longiori difcurfu author *fanitatis firmioris* & *conftantioris* confecutionem a loco mutato *fpiritibus* ita dictis animalibus, eximio adfcribit elogio: aft miffis talibus *fabulis*, id indicamus, quomodo jufta illa fit medica follicitudo, *quisnam locus* vitæ ac fanitati plus vel minus *falutaris* exiftat: nec defunt etiam talia exercitata hominum ingenia, quæ citra acquifitam *medicam* inftitutionem ex fenfu communi ac naturali *veras caufas* mutationis ejusmodi comprehendunt: fatis diftincte ERASM. FRANCISCI in Erd-umgehenden Lufft-Craiß *p. 448.* fcribit: Dannenhero ich die Veränderung unfers leiblichen Zuftandes, oder der Gefundheit, fo man bey verändertem Ort empfindet, anders nicht, als zum Theil der Bewegung, fo man auf fernen Reifen geniffet; zum Theil der mehrern Beobachtung der Mäßigkeit und anderer Gebühr,

wozu

wozu man sich in der Frembde noch mehr, weder daheim bemüßigt, zu schätzen pflegt: nichtweniger der Bequemlichkeit, so man an einem Ort besser, denn am andern, findet: grössesten Theils aber der reinen Lufft, womit man in der Ferne gespeiset wird, zurechne: Utut vero hæ meditationes *stricte* & *proxime* præsenti observationi haud quadrant, tamen nonnullis circumstantiis & respectibus thema nostrum illustrant: quam ob rem *prævia* adhuc quadam meditatione *Subjectorum* illorum qualitates significare lubet, quæ ad *talem* mutationem *morborum* in *leuiorem*, aut *acerbiorem* gradum & statum pro differentia locorum evenientem, contribuunt: neque quidem negandum est, quod *nonnulli* observentur morbi *singulis* subjectis valde *infensi*, sive in *hoc*, sive in *alio* fuerint loco, quales præcipue sunt, qui *specificum* alunt inquinamentum, aut *epidemii* existunt; quo referendi etiam sunt, morbi *corrupti* & *incorrupti*, qui in *quolibet* loco *essentialem* pravitatis suæ qualitatem complectuntur, sicut morbi *hæreditarii*, *consuetudinales*, *incurabiles*, ac *consummati* affectus ubivis locorum suas *proprias* affectiones suosque *principales* retinent gradus; præter *tales* vero morbos adhuc multi *communes* occursant affectus, qui pro diversitate etiam *subjectorum* in uno & altero loco *mitius* & *gravius* affligunt; unde non de *omnibus* locis *indiscretim* idem prædicamus: proinde vero adhuc ex observatione medica annotamus, quod ipsi morbi maligni, contagiosi, epidemici, non modo *ubilibet periculosi* & ardui existant, sed & quod sub *talium* morborum grassatione, unus locus præ altero magis salubris esse deprehendatur: reminiscimur hac occasione relationis LANCISII *de noxiis Paludum*

efflu-

effluviis Lib. I. Part. II. cap. 7. §. 4. p. 134. quando ait: *Laudamus itaque inprimis, ut indigena vel hospes, cum procul ac longe a paludibus ire probibetur, saltim in eo aut oppido, aut villa, in qua degit, ædes mutet, vel in ædibus cubiculum, unde de noxiis effluviis quam minimum teneatur haurire; potissimum vero caveat, ne janua illius domus, quam incolit, neve ejusdem conclavis, fenestræ recta palustrem sinum spectent; Amplissimum necessitatis ac bonitatis hujusce præsidii argumentum olim nobis præbuit post* HIPP. M. VARRO *de re rust. lib. 1. c. 5. qui cum Corcyræ esset exercitus, ac classis & omnes domus repletæ essent ægrotis, ac funeribus, immisso fenestris novis aquilone & obstructis pestilentibus, januaque permutata, cæteraque ejus generis diligentia suos comites ac familiam incolumes reduxit &c. &c.* porro *Lib. II. Epidemior. 1. cap. 3. §. 2. p. 154.* commemorat: *Salvus atque secundus status in tanta viciniarum miseriarum vicinia, ideo retentus est, inhabitatoribus Leoninæ civitatis ad meridiem, quia illorum domos, neque Tiberis alluvio, (quippe solo altiores) neque palustria effluvia, utpote a fossis pratisque longius prodeuntia inquinare voluerunt &c.* allegat insuper RAMAZZINI relationem *de Constitut. anni 1690. p. 25. n. 29. popularem illum morbum in humilioribus tantum locis, ac ubi stagnarint aquæ, sedem fixisse & non ampliora spatia occupasse: cum incolæ cæterarum regionum, quæ ab ejusmodi athmosphæra remotiores erant, (ut totus tractus supra viam Æmiliam versus colles) nunquam alias à febribus magis securos se vixisse meminerint:* Proinde ex observatione medica constat, quod morbus quidam, *tota* licet sua *indole gravis* & *periculosus*, uno tamen loco *mitior*, alio *acerbior* existat, ubique tamen periculo-

C   sus:

fus: hinc MEAD *in differt. de Pestiferæ contagionis causa & remediis p. 10.* refert: *Morbum istum nomine olim sudoris Anglici & Febris Ephemeræ Britannicæ (quod hinc oriundus vulgo crederetur) notum probabile est omnino peregrinum fuisse, nil nempe aliud, quam pestem, cujus violentiam mitior cœli nostri temperies imminuerat.*

§. IV.

Quod vero *qualitates* illas concernit, quæ subjecta disponunt, quo in uno alterove loco *lenius*, aut *gravius* ægrotent, aut quod morbi in uno loco *mitius*, in alio *gravius* affligant, tunc respectus habendus *causarum* illarum *naturalium*, quæ in una regione magis *temperatæ* & subjectis congruæ ac accommodatæ, in aliis *minus tales* existunt: aut quæ ad *certam morbi speciem* magis *minuendam* aut *augendam* quadrant: in qua consideratione variæ subjectorum qualitates advertendæ sunt, juxta quas eadem a prædictis causis vel plus, vel minus, vel in *melius* vel *deterius* afficiuntur: ita respectu *Ætatis* subjecta juniora & adultiora videlicet *infantes* ac *senes* partim ob rationem *virium*, partim ob conditionem *humorum* & reliqui *habitus* corporis vel admodum *teneri*, *mollis* ac laxi, vel *stricti*, *rigidi* & exsucci, morbos in uno loco *levius*, in alio *gravius* patiuntur, quemadmodum loca *frigidiora*, *humidiora*, *turbulentæ* tempestatis, frequenter ac *subito* qualitate *frigoris* & *æstus* variantia, in nimis *profundis* ac *montosis* regionibus sita, *impuro* aëre repleta, ejusmodi ætates *ægre* perferunt: ut & loca, in quibus *aqua impura* & valde *refrigerans*, aut multa *salsedine* commixta est &c. hisce ætatibus haud salutaria esse solent: in *genere* vero sciendum, quod loca, ob varias causas *necessarias* & *ordinarias*

varias evacuationes, *impedientia*, ſufflaminantia & turbantia, iisdem ætatibus perinde *in* morbis & *extra* hoſce *infenſa* & fatalia exiſtant: quod etiam valet de *talibus* locis, in quibus crebro athmoſphæra torpido & *torpefacientе* aëre referta eſt, uti dicunt: Es ſey ein mattes und ermüdentes Wetter, qualis eſt tempeſtas *humido-calida*: ut alias qualitates, quoad hunc reſpectum non nominemus, quoniam nobis ſufficit & ſatisfacit, manuductionem ſuppeditare, quo ab aliis exercitatis ingeniis hæc meditatio *amplificari* & *applicari* queat: Porro reſpectus habendus eſt *Sexus*, cui ob varias rationes diverſa loca *adverſa* & inimica, imo ita efficacia ſunt, ut non modo frequens *ſanitatis offenſio*, ſed & *morboſæ* actualis invaſionis *acceleratio* & *deterioratio* inde provocetur: tanto magis id in ſequiori ſexu annotandum eſt, qui alias ad *alterationes* ex ejusmodi *naturalibus* cauſis, certis locis magis & cum *diſcreta* qualitate familiarius ſubeundas proclivis eſt; hinc in quibusdam locis fæminæ crebriores & graviores Menſtrui fluxus *turbas* & cum hiſce *connexas* alias afflictiones morboſas experiuntur, velut decolorationes Menſium, hyſtericam paſſionem, convulſiones hyſtericas, fluorem album &c. huic obſervationi ad latus ponimus, illam *veterum* medicorum annotationem, quod in certis regionibus fæminæ *plus*, aut *minus ſteriles* & *fœcundæ* eſſe deprehendantur, quando vel *nimis frigidæ*, vel *nimis torridæ*, vel nimis enervantes aut vigorem naturalem *torpefacientes* regiones, & ſimilium qualitatum diætæ, regiminis &c. conditiones, tales alterationes accerſunt; in quibus locis fæminæ, antea *morboſis talibus* calamitatibus oppreſſæ, non ſolatium & mali ſui emendationem,

 ſed

ſed potius *exacerbationem* impetrant: præterea reſpectus habendus eſt ita dicti *Temperamenti*, nam homines *ſicci* & *frigidi* ſtatus corporis in locis ac provinciis *ſimilium* qualitatum *facilius* ægrotationibus ſubjiciuntur, & *gravius* decumbunt, quoniam humores *difficilius* progrediuntur, *colatoria* & *excretoria* viciſſim organa *ſtrictiora* & *rigidiora* evadunt, adeoque *ſalutares* & *congruæ* evacuationes *ægrius* & *impeditius* ſuccedunt: proinde homines quibus habitus corporis *laxior*, *mollior*, *tenerior*, *humidior* eſt, in locis *humidis* & *tepidis*, aut *humido-frigidis* ægre illibata fruuntur ſanitate, ac in morbis *gravius* laborant, nec tam facile convaleſcunt: idem ſentiendum eſt de ratione victus, certis regionibus familiaris, ſiquidem ſiccioris corporis ſubjecta haud commode Diætam largius & uſitatius *ſicca*, *craſſa*, *ſolida* & refrigerantia alimenta comprehendentem, perferunt, quemadmodum *melancholici* temperamenti homines difficulter *potum ſpiſſum* aut *ſpirituoſum*, ut & *aquam impuram* ac *ſalibus* inquinatam tolerant: quarum cauſarum *plures* occurrunt, quas cum *certis* hominum temperamentis *comparare* debemus: & quod impræſentiarum ſpeciminis & exempli loco de una alterave qualitate, *Temperamenti* reſpectum attinente, allegavimus & prædicavimus, id ad *reliquas* temperamentorum qualitates & varietates referri & applicari debet.

§. V.

Hiſce reſpectibus & qualitatibus adhuc *nonnullas alias* notatu dignas animadverſiones, in *ſubjecto* obſervandas & conciliandas, adnumeramus, & quidem qualitatem *Senſibilitatis individualis*, quæ ſane multum valet ad morborum

borum *gradus*, pro *locorum* differentia *variandos*: quemadmodum enim in *genere* hæc qualitas valde contribuit ad morbos *invitandos*, confirmandos & *exacerbandos*, ita facile *talia* ſubjecta morbum in uno loco *mitius* in alio acerbius patiuntur: id quod præcipue in ſubjectis, *chronico* morbo laborantibus, *facile* demonſtrari poteſt: quare *hypochondriaci* in locis *frigidioribus* & diæta *craſſiori* fruentibus gravius mali ſui *cruciatus* ſentiunt, quam in aliis: perinde *purpurati ſimilem* affectus varietatem experiuntur, qualia ſubjecta vel *naturali* ſua conſtitutione, vel per *diuturnitatem* morbi, vel per uſum *remediorum* ad talem *ſenſibilitatem* diſpoſita fuere, unde vulgo individuali & *naturali* ratione *ſenſibilia* ſubjecta non modo morbos quosvis *moleſtius* & *gravius* patiuntur, ſed & viciſſim per *congrua* media iterum facile interdum *reficiuntur*, præcipue vero notandum eſt, quod adeo *ſenſibilia* ſubjecta frequentes *tempeſtatum mutationes*, aërem gravem, *montanum*, *ſylveſtrem*, *marinum*, paludoſum, *frigidum ægerrime* perferant, indeque in locis, hiſce qualitatibus præditis, valde offendantur, & *adverſa* valetudine affligantur: nec ejusmodi ſubjecta alienos *mores*, alias *conſuetudines*, aliosque *modos* in *diæta* & *regimine* facile ac diu perferre poſſunt; quamob rem hac qualitate plus aut minus inſtructi homines, quoad mutationem locorum ac regionum ſollicite dirigendi ſunt, quemadmodum hæc facultas in *omnes* œconomiam *vitæ* & *ſanitatis* concernentes circumſtantias, *magnam vim* habet, id quod fuſius *D.D.* PRÆSES *in diſp. de Senſibilitate Perſonali* demonſtravit: hinc homines *ſenſibiles exacte congruas* & *acceptas* requirunt *morales* & *phyſicas* qualitates, ſi *integra* ſanitate frui, ſi *infrequentius*

 morbis

morbis obrui, si *mitius* ægrotare & si *facilius* convalescere volunt: quas circumstantias medicus prudens & peritus bene sibi perspectas reddere debet, quo in praxi medico-clinica singulis etiam *intricatis* circumstantiis consilio idoneo succurrere queat: Deinde eximia etiam *Consuetudinis* vis in præsenti disquisitione annotanda est, qua homines quidam *provinciales* qualitates cœteroquin satis *intemperatas* haud ægre perferunt & sub *duro*, agresti ac sylvestri vitæ genere satis diu vitam protrahunt, qui interrogati, cur sub tali crasso vivendi modo sani & longævi fieri queant? regerunt: wir sinds nicht anders gewohnt: quare *Erasm. Francisci* in Lust-Hauß der Ober- und Nieder-Welt *p. 244.* scribit: Von der Thomas-Insul einigen Bericht zu thun, wird dieselbe nicht leichtlich einen Europäischen Menschen beherbergen und alten: porro *pag. 245.* in margine indicat: Thomas-Insul will die Holländer lieber begraben als tragen: *p. 246.* addit: die weissen Leute so allhier wohnen, fühlen allezeit um den achten Tag ein Fieber: erstlich fangen sie an zu zittern, darnach Kälte zu spühren, und endlich die Hitze: Dieses Fieber aber währet nur zwo Stunden. = = Die Schwartzen gelangen allhie gemeiniglich zu einen hohen Alter, und leben offt über hundert Jahre. = = Hieraus schliesse ich, es müsse die Schuld nicht schlechterdings des Himmels seyn, sondern vielmehr unsrer Gewohnheit, so die zweyte Natur ist, daß alles was von Europäischen Boden dahin komt, sich nicht lange wohl auf befindet, weil sich gleichwol die Mohren allda halten können: & quamvis nobis non *præcipuus* sermo sit de relatione *Europæarum* provinciarum ad *exoticas*, tamen hactenus commemoratæ circumstantiæ præsentem observationem

admo-

admodum *illustrant:* Denique in subjectis advertenda & concilianda est, ratio *Virium*, quoniam *singulorum* individuorum *mensura* virium haud omnium locorum qualitatibus respondet, dum homines *robusti* sub *duriori* Diæta, regimine ac climate, *firmiori* fruuntur sanitate, quam qualitatem dein suffulcit ratio consuetudinis & minoris sensibilitatis: ita sub *diversa* qualitatum naturalium *relatione* ad individua modo in *uno* loco vires *firmiores* & *constantiores* permanent, modo in *alio* loco magis *emolliuntur*, enervantur ac destruuntur: quæ cognitio judiciosum ac attentum medicum instruit, quid de morbis, in hoc aut alio loco affligentibus, quoad *prognosin* sentire & quoad *practicam* tractationem *auxilio* & *consilio* congruo disponere ac decernere debeat, ut huc quadret, quod VARRO *de re rustica Libr. pr. c. 5.* adserit: *Graviora*, ait, *quæ ex cœli terræque insalubritate oriuntur mala, per nostram diligentiam leviora fieri possunt.*

§. VI.

Præmissis hisce *generalibus* annotationibus & præparationibus, nunc ad *specialiorem* explicationem præsentis thematis & observationis nos convertimus & mox de *Febribus*, utpote *solenni* ac *principali* morbo, qui frequentia, apparatu & schemate ferme omnes reliquos morbos superat, indicamus, quod ipsarum *gradus* & status in *uno* loco *mitior* & tractabilior, in *alio* *gravior* & contumacior existat: & ita *malignæ* quidem febres tota sua *indole periculosiores* existunt, quæ vero aut in *uno* loco *sæpius* & *facilius* oriuntur, aut *majori periculo* grassantur: hinc non *infrequens* unius alteriusve regionis *commendatio* innotuit, quod videlicet rarius in iisdem *mali-*

gnæ

gnæ, *contagiosæ*, epidemicæ oriantur febres, quod distincta fruantur *salubritate*, sicut loca versus *meridionalem* plagam vergentia tali *sanitatis* & salubritatis privilegio gaudent, ut non modo tales affectus *raro* in iisdem obtingant, aut *brevi* temporis intervallo decurrant, *desinantque*: contra vero in locis *majori* solis *æstu* præditis & simul *humidis*, *paludosis*, aut impuro *intra montes* occluso, vel maritimo, crasso, *vappido*, nebuloso, sylvestri, tepido-humido, putridis inquinamentis commixto aëre usitatius fruentibus, *tales* febres *sæpius* oriuntur, & *gravius* ac *periculosius* decurrunt, unde utplurimum *funestæ* existunt; quare homines, qui alias *impurum* habent corpus, quod *hac* qualitate nunc *magis* in ejusmodi affectus *inclinat*, si in talibus locis *diutius* commorantur, insuper impuro *victu* & *potu* fruuntur, accedente peculiari, per anni variantes *tempestates* excitata & communicata aëris *intemperie*, citius & facilius in *fatales* tales morbos incidunt, unde innotuit pervulgatum illud proverbium, Dieser und jener Ort ist der Teutschen Kirchhof: huc pertinet *illa* atmosphæræ impuritas, quando quædam loca, *lacubus*, *stagnis*, *fluminibus*, *canalibus* & *aquæ ductibus* circumdata sunt, in quam aquam multa *impura* & *putrescentia* subjecta projiciuntur, animalia *terrestria* in eandem præcipitantur, *aquatilia* etiam magno numero illico *moriuntur*, cloacæ eandem inquinant, præterea eximia congeries vermiculorum alatorum in talibus locis volitat, suis *excrementis* una aërem magis contaminat, ex illis aquis vero multa *effluvia*, *humida*, *salsa*, putida & *putrida* exhalant, incolæ proinde talium locorum cibo & potu non satis *congruo*, sed *crassum* chylum præbente, utuntur,

ut una *tota* humorum massa *viscidior* reddatur & ad ominosas *stagnationes* & *stases* disponatur, reliquæ etiam *extrinsecus* adventantes impuritates *firmius* in *tali* massa contineantur, *difficilius*, tardius & ægrius inde separentur ac removeantur, per consequens copiosius coacerventur, denique in *talibus* locis *certo* ac *facile* plurimis ferme annis *suspecti* tales affectus febriles ingruant, ac multos homines jugulent; inde est cur Constantinopoli, ferme quot annis pestis grassetur, ut & in multis *Hungariæ* inferioris & superioris districtibus ac provinciis *periculosæ* malignæ *exanthematicæ* & *dysentericæ* Febres eximiam inter incolas stragem causentur: Præterea in regionibus *calidis* ac *vinosis* Febres *eminenter acutæ* ac *continuæ* corripiunt, quæ vero sub *convenienti* directorio medico *facile* & *cito* decurrunt, imo ob organorum *se*- & *excretoriorum* familiarem aperturam ac *permeabilitatem*, nec non humorum *raritatem* & *fluiditatem* frequentius *salutarem* exitum sortiuntur; quales febres vicissim in regionibus *frigidioribus*, aut *turbulentæ* valde *mutabili*, aut in *extremas* qualitates inclinanti tempestati obnoxiis locis tam quoad *typum*, quam *periodum* ac *decursum* multis *irregularibus* affectionibus expositæ sunt: quare in locis & climatibus *calidioribus* excretiones febriles *facile*, *largiter*, imo non raro excessive, in *frigidis* contra *difficulter*, *impedite*, insufficienter ac incongrue procedunt: unde ex antiquissimis HIPPOCRATES, dein GALENUS, CELSUS, Medici *Arabes* & sequaces, qui in *calidis* climatibus rei medicæ operam dederunt, *gravissimarum* Febrium mentionem fecerunt, quæ non modo *vilioribus* remediis tractatæ, sed & non raris exemplis *percuratæ* fuerunt, ut multi in *admirationem* rapian-

plantur, quo modo tam *arduæ* Febres ad *ſalutarem* eventum perduci & promoveri potuerint! exinde vero non præcipitata concluſio formanda eſt, quod in regionibus *frigidis* & *temperatis calida* regimina & medicamina adhiberi debeant, quoniam multi adhuc reſpectus intercedunt, qui talem *contrarietatem* minus admittunt: ad minimum pro noſtri inſtituti ratione inde inclareſcit, quod febres *continuæ* in talibus locis *citius*, expeditius & *ordinatius* decurrant, ubi excretio præc. *peripherica* libera, facilis & ſufficiens exiſtit, quam in *aliis*, ubi *contrariæ* qualitates occurrunt: interim etiam ex obſervatione medica inclareſcit, quod ſi *frigidarum* regionum incolæ in *calidioribus* regionibus in febrem talem continuam, *brevi poſt* acceſſum ſuum in tales provincias incidant, *valde periculoſe* illa laborent, quoniam ex parte qualitas *humorum* & *organorum ſe - & excretoriorum* nondum proprietatibus *talium regionum* conveniens eſt, ni diuturniori mora in *talibus* provinciis hæ qualitates magis *congruant*, aut conformes reddantur.

§. VII.

Intermittentes Febres quod concernit, tunc illæ pro *varietate* locorum *eximie* variant, quemadmodum in provinciis *frigidis*, aëre *craſſo*, *nubilo*, *nebuloſo*, *humido*, frequenter pluvioſo, &c. præditis, *diætam* inſuper *craſſam*, *duram*, *crudam*, impuram, ſiccam, *ſpiſſam* ſervantibus, *regimine* etiam *negligenti*, incongruo ac *inordinato* utentibus, *ejusmodi* febres non modo *frequentius* corripiunt, ſed & *contumacius* perſiſtunt ac *longius* procedunt: præterea in *talibus* locis in proprio ſuo typo valde *variant:* hinc contingit, ut in illo loco, ubi incolæ *duræ* mentis,

moro-

morosæ indolis, *immorigeri* animi, *pertinacis*, *obstinati* ac *refractarii* affectus mentis, proinde in *diæta* ac *regimine* prædictis qualitatibus instructi sunt, etiam febres intermittentes admodum *perversæ*, immorigeræ & *intractabiles* occurrunt: viciſſim in locis *calidis* & *temperatis*, *comparate* rarius *tales* febres oriuntur, quid quod *regulariter* magis progrediuntur & *facilius* decurrunt & desinunt: ob id mira videri poteſt quæſtio, quam medici quidam proponunt, an *tertiana* notha longior sit, quam quotidiana? obſervarunt enim *antiquiores* medici, in *calidioribus* locis arti medicæ operam qui dederunt, quod non raro intermittentes febres *brevem* decurſum ſervarint: & quadrat ſane huc, quod HIPP. annotavit *Sect. 3. aph. 16. in pluvioſis anni conſtitutionibus febres fieri longas:* quando itaque quædam ſubjecta pro ratione ſuæ *diætæ* & *regiminis*, nec non roboris *ventriculi*, valoris quoad *concoctionem* & *excretionum*, præc. *alvinæ*, aliquam *proclivitatem* ad generandam *hanc* febrem poſſident, tunc illis regiones ante nominatarum qualitatum valde infenſæ ſunt, aut quæ ſubjecta *temperatæ* athmoſphæræ ac Diætæ adſueta ſunt, illa in talibus locis facilem ſuæ ſanitatis alterationem & offenſionem ſubeunt: huc ſpectant judicioſæ obſervationes febrium talium intermittentium, quæ aliquando *epidemiæ*, quandoque *ſporadicæ*, nonnunquam *anomalæ*, contumaces, *refractariæ*, interdum in *quotidianum*, *continuum* & *bilioſum* ſchema inclinantes annotantur, nec non diſquiſitiones, *cur* & *quibus* ſubjectis in *certis* locis tales febres valde *rebelles* & *intractabiles* exiſtant: ubi præc. *conferri* meretur individuorum *vigor* in aſſumendis & reſolvendis cibis, ut & in excernendis *craſſis* impuritati-

bus,

bus, quæ subjectorum qualitas, quando *sensibilior* ac *debilior* extiterit, facile talem *cruditatem* in corpore admittit, ut dein febris hæc chronica superveniat: Et ita judiciosus medicus inter alias animadversiones, *individuorum relationes* ad certa loca instituet, quo *firmiori* fundamento in cognitione morborum fruatur: quæcunque præterea loca suis *naturalibus* qualitatibus in subjectis *sensibilioribus* ac illis, quæ facile debilitari possunt, *ordinarias* excretiones turbant & sufflaminant, illa ad febres ejusmodi chronicas accersandas idonea perquam deprehenduntur: ubi inter alias indagationes physico - medicas ratio habenda est, *aquæ*, qua inhabitatores in victu & potu utuntur, nec non *panis*, aliarumque *esculentarum* specierum, quæ alicubi *frequentius* apponuntur (quemadmodum in nonnullis locis *fungi esculenti*, sive vesci *largius* crescunt) insuper *sæpius* ingeruntur, qui vero, uti ad multos *alios morbos*, ita ad *tales* febres excitandas, perquam contribuunt, ut & *potus* reliqui, præc. cerevisiarii *spissi*, saturati, non bene fermentati & defæcati, porro aëris, situationis & dispositionis territorii, soli, montium, alluentium aquarum, proximarum sylvarum, peculiarium commerciorum opificiorum, aut operationum, velut præparationis salis, combustionis lignorum resinosorum, utpote pini, abietis, pinastri, *carbonum piceorum*, aut *fossilium*, cremationis, ustulationis & fusionis minerarum crasso, largo, impuro sulphure, aut miasmate arsenicali imprægnatarum, præparationis *picis liquidæ*, quam nominant den Theer, aut ex abiete, aut ex pinu sylvestri, aut quando in uno loco multi *figuli* testacea sua vasa frequenter in furno excoquunt & *largiter lithargyrio*

incru-

incrustant &c. &c. & ita *nonnullis* locis intermittentes febres *singulari* & distincta ratione *valde* sunt *familiares*, si præc. loca solo *paludoso*, aëre *palustri*, nebuloso & frigido, diæta *duriori*, crebro *piscium* apparatu, frequenti *mutatione* tempestatis &c. prædita & instructa sunt, id quod MURALTUS testatur in *A. N. C. Dec. 2. An. 7. obs. 220.* sub titulo : *febris intermittens ab aëre palustri inducta*, ubi in scholio notatu digna hæc profert *p. 415. magna in morbos omnes vis est Loci, quo circumfundimur per aërem* ὡς τῆς γῆς ὄχημα, *expressas enim rerum omnium vires suscipit ab exhalationibus, transmittitque, quæ unicuique regioni propriæ sunt, ob infinitam prope veritatem genii singulis peculiaris; pro ventorum afflatu, montium, sylvarumque objectu diverso, tum & alia atque alia soli, aquarum, fossilium & plantarum natura ; quorum omnium cum usus necessarius est, tum & expirationes assiduæ, tenuitate, benignitate, contrarietate, partes, humores sensim afficiendo & immutando, variam hominum indolem ut & valetudinem, præsertim vero longas ægritudines, quales sunt endemiæ faciunt, fovent, dum causam præbent fixam permanentem ; hinc videas unamquamque regionem uti privata sua commoda, sic & privatos suos morbos habere:* porro differit p. 416. *in salubritate primas tenet aër nativus, quodam enim quasi fœderis jure inito ægris symbola sua erogat viresque salutariter prodit, utut extra patriam profecti, reduces Larium tutela, a morbis sæpius gravibus vindicentur, non raro tamen in ipsis focis graves dirique affectus ingruunt, qui præ succorum acerbitate aliisque enormitatibus diuturnitatem pariunt, tuncque sæpius nec proficit ad thermas, frictiones, lac, chalybem, ignem, cæteraque profligatæ valetudinis*

 subsi

ſubſidia confugere, in eorum uſu perſeverare eum mutare, ποικιλίην ægris tunc jucundam juxta & utilem ſectando: Quid quæſo Medico tunc ſanctius ægroque gratius, quam loci mutatione novique aëris ceu pabuli acceſſu dyſcraſias abrumpere humorumque ferociam demulcere: mutationem res omnes ſubeunt neceſſitate non majore, quam voluptate: nova ſequi etiam prava pro innata melioris, absque mutatione non aſſequendi cupiditate ſemper juvat, plerumque vero & prodeſt, præſertim miſeriis, quos plura manent futura bona. Nempe per omnia alia medicus fruſtra pugnat adverſus morbum & ei ſe præbet ἀντίνοον, ſi contigerit locum fovere & ὁμονοέειν τῷ πάθει: obſignat denique hunc diſcurſum: *concludendum itaque pari ratione, quæ ſæpius noxia ſit loci mutatio, tandem non raro proficuam eſſe:* conf. ZACCHIAS *locis ſupr. alleg.* poſſemus hanc meditationem exemplis notatu dignis confirmare & illuſtrare, unum tamen ex multis allegabimus, ubi ſtudioſus quidam hic loci per triennium in uno domicilio *infimæ contignationis* habitans, *quot annis intermittente* correptus fuit, poſteaquam vero muſeum *mutavit* ac in *alium puriorem* ac temperatiorem locum ſe contulit, in futurum a tali inſultu *immunis* vixit.

§. VIII,

Inter multos alios morbos impr. hoc loco mentionem facimus *Purpuræ*, ſive ſimplicioris, ſive cum *febre* complicatæ, ſive *acute* decurrentis, ſive *chronicæ;* hic affectus referente WELSCHIO *in diſſ. de novo Puerperarum morbo ipſis dicto,* der Frieſel, anno 1652. primum *Lipſiæ* obſervatus fuit, quod præc. *Puerperas* invaſerit, unde etiam illico pro *endemio* morbo habitus fuit: contigit vero, ut poſthac vicinas *alias* provincias occupaverit, & tan-

tandem *longe lateque* disseminatus fuerit, ita ut in *Italiam*, *Galliam*, *Angliam*, *Hungariam* &c. progressus minus salubres fecerit: quid quod *eo usque* hic affectus ascendit, ac tanta incrementa capessivit, ut *malignam* plane indolem adsumserit, & interdum *Epidemicum* morbum constituerit, ejusmodi historias *malignæ* Purpuræ in *adultioribus* & *junioribus* commemorat BORELLUS *Cent. 1. obs. 55. A. N. C. Dec. 1. an. 6. 7. obs. 145.* Breßl. Gesch. der Natur u. Kunst *XV.* Vers. *p. 41.* & communis experientia comprobat; proinde in historia medica inclaruit, quod in *nonnullis* locis *olim* hic affectus *Purpuratus* plane *incognitus* fuerit, quod de multis urbibus imperialibus constat; sicut *Acta Berolin. Decad. I. Vol. 2. p. 1.* testantur, quod Purpura ante hac *Berolini incognita* fuerit: Hic affectus *specificam* suam habet indolem, *impuritatem* & qualitatem, quare *certis* regionibus valde *infensus* & interdum plane *fatalis* existit: siquidem alias non *strenuas* sanguinis commotiones & *orgasmos*, nec tamen *distinctum* in & externum frigus, non aërem nimis *siccum*, *turbulentum*, *humidum*, *nebulosum*, *crassum*, *torpidum* & quomodocunque impurum, nec *æstuosum*, sæpe & repente *mutabilem*, nec *ventos orientales*, aut ex austro in occidentem, aut ex *boreali* plaga in occasum vergentes facile tolerat, nec loca *paludosa*, multis *frigidis*, aut *diuturnis meridionalibus* pluviis obnoxia, nec *victum* & *potum crassum* ac *impurum* perfert, sed aërem & loca *temperata* ac *serena* requirit; & quando homines quidam, in *purpuratum* hunc affectum *inclinantes*, in talibus locis *diu* commorantur, facilius eodem morbo obruuntur, vel si nunc cum illo inquinamento infecti sunt, acerbius, *periculosius* & gravius eodem

affli-

affliguntur: inde eſt cur in provinciis *calidi* climatis ac ſubtili *aromatica* & *vinoſa* diæta fruentibus, purpurati *facilius* & *frequentius* vita priventur; quo etiam *illa* loca ſpectant, in quibus incolæ *laute* ac luxurioſe vivunt: nec hanc cenſuram ſubterfugiunt loca, quorum athmoſphæra multis *impuris exhalationibus* referta eſt: a quibus itaque locis *remotos* ſe tenere debent, qui purpurati facti ſunt, ne *periculoſius* hoc corripiantur affectu: in ſuccincta hac *purpurati* affectus relatione ad diverſas *locorum* qualitates nominanda & inquirenda etiam illa venit locorum conditio, quando forte alicubi *diurnus calor* & *nocturnum frigus*, nec non *certa cereviſiæ* aut *aquæ* qualitas *facile alvi fluxus* excitant, quale quid in præſenti affectu eo *citius*, *certius* & *gravius* corripere, majusque *periculum* cauſari ſolet, quæ ſingulæ circumſtantiæ tanto magis in ægris *ſenſibilibus* & ſeorſim in ſexu *ſequiori* advertendæ ſunt, inde eſt, cur in quibusdam locis gravidæ *copioſiora* in ſuo corpore colligant *inquinamenta*, cur puerperæ ob *luxurioſam* vitam, aut reliquas rationes *diætæ* & *regiminis* non modo facile & frequenter *purpura* affligantur, ſed & eadem *periculoſe* laborent, quo aliquando *peculiaris* quædam *tempeſtas*, *certis* anni temporibus familiaris, non parum contribuit, qualis aëris *diſcrepans mutatio* alias ad certos morbos aut *vagabundos* & ſporadicos, aut plane *epidemios* conferre ſolet: inde porro provenit, cur hic affectus *uno* etiam anno gravior & *periculoſior*, quam *altero* exiſtat: in quibuscunque vero regionibus aut locis, *tales* qualitates, purpuræ *conſtanter* adverſæ, magis *familiares*, aut *gradu majores* exiſtunt, in illis *ferme ſemper* iſte affectus *gravior* etiam exiſtit: quod etiam valet

de

de *illa* humorum *mixtione*, quæ ex *diæta* tenui ac *ſpirituoſa* ubertatem impuritatum *ſalſarum* ac *ſulphurearum* tenuiſſimarum ac *orgaſmum* facile excitantium, ſuſtentantium & exaſperantium colligunt, unde hoc purpurato morbo correpti ægrius de- & facilius ſuccumbunt.

§. IX.

Præter hæc morborum ſchemata proxime *Hæmorrhagiarum* mentionem facere lubet, quæ in certis locis *facilius*, in aliis *difficilius* ſuccedere ſolent: in quibus itaque ſubjectis *quædam* Hæmorrhagiarum ſpecies & *ſalutares* & *neceſſariæ* ſunt, illa *talia* ſuæ commorationis loca ſeligere debent, in quibus eædem *modice promoventur*, haud vero *turbantur:* quare ſeorſim periti medici ſcire & indicare debent, quænam conditio *aëris*, *diætæ*, *regiminis* ſimiliumq; cauſarum ad harum Hæmorrhagiarum ſublevationem & offenſionem ſpectant, ut ſecundum hoſce reſpectus locorum qualitates conciliari queant: ſic v. g. in ſubjectis, quibus *promptus Hæmorrhoidum* fluxus *ſaluti* cederet, tamen *difficili* illarum ſucceſſu laborant, talia loca conveniunt, in quibus præter reliquam *moderate mobilem* vitam, etiam *Hungarici* vini potu frui poſſunt, quamvis nunc longe lateque vinum illud obtineri queat; interim exempli loco commoditatem tantum loci ſignificare placuit: ſic in locis *temperate* calidis, aëre puro ac ſereno præditis, diæta tenui, liquida, vinoſa, aromatica & pura inſuper aqua inſtructis Hæmorrhagiæ *facilius* ſuccedere ſolent: quæcunque viciſſim ſubjecta *prodigis* Hæmorrhagiis obnoxia ſunt, illa talia loca vitare & alia ſeligere debent, quæ ob *varias naturales* cauſas ſuperflui illi-

E us

rus fluxus ſtatum in moderamen quoddam convertere ſolent: & talibus cauſis ex parte nititur illa obſervatio, cur in certis provinciis homines *plus* vel *minus fœcundi* deprehendantur, ſiquidem reſpectu ſequioris ſexus, in uno loco negotium *menſium* magis legitimum, temperatum & *ordinatum* eſt, quam in alio: ita in locis frigidis, aëre turbulento, *frigido*-humido, *diæta craſſa* &c. qualificatis, *Hæmorrhoides* præc. ac *Menſes difficilius* ſuccedunt: quicunque porro homines *ſalutarium* quarundam Hæmorrhagiarum *plenaria morboſa ſuppreſſione* laborant, illa loca ſuo ſtatui congrua ſeligant & in iisdem aliquandiu moram & morem gerant: hinc Sileſiæ & nonnulla *Auſtriæ* & *Imperialis* territorii loca revocandis & promovendis talibus Hæmorrhagiis admodum *proficua* exiſtunt, modo de reliquo in *talibus* locis *incongruus naturalium* ſubſidiorum uſus evitetur: ex hac obſervatione fluit, cur in *uno* loco fæminæ *fœcundiores*, quam in alio exiſtant, dum in alio loco cauſæ *naturales* ſanitati & *Menſtruo* Proceſſui ſublevando magis ac in alio quadrant: inde etiam contingit, ut *nonnullæ* fæminæ, quæ aliquandiu *ſteriles* fuerant, quando pro hac imperfectione corrigenda ad *thermas* & *acidulas* confugiunt, *plus opis* ac utilitatis a longiori peregrinatione, ab uſu alterius *temperiei aëris*, aliisque *phyſicis* & *moralibus* cauſis aliquando impetrent, quam a decantatis & idoli inſtar cultis aquis ſubterraneis: quid quod experientia medica teſtatur, quod interdum homines ob *ſalutarium* Hæmorrhagiarum *obſtructionem* in *adverſam* valetudinem conjecti & poſt multorum remediorum *fruſtraneam* ordinationem tandem *prognoſtico* relicti, quando in *alia* ſe contulerunt loca, *priſtinæ ſanitati* reſtituti fuerint: ex mul-

tis

tis unicum tantum exemplum breviſſimis allegare lubet: virgo quædam 23. annorum ob *menſium obſtructionem* pertinaciſſima *molimina vomitus cruenti*, nullo remedio coercenda, ſubiit, quæ vero nunc *ſemi-hectica* mutationem loci inſtituit & itinere trium milliarium *aliam* urbem aliquandiu ſelegit, in qua poſt decurſum quatuor hebdomadum ſine ullius remedii uſu, cum recurſu menſium ad aliorum miraculum integram recuperavit ſanitatem: huc aliud exemplar allegamus, quod *Celeb. Stahlius in Pathol. med.* allegat, de viro qui ob *Hæmorrhoidum amiſſionem* nunc ſatis ardua *hydropici* affectus initia expertus fuit, qui vero, poſteaquam Viennam ſe contulit, illicoque *Hungarico* vino uſus fuit, cum nova *Hæmorrhoidum eruptione* & *fluxione* omnem metum ac inſultum aſcitici ominoſi affectus brevi temporis mora perdidit: quæ annotatio circa *Hæmorrhagiarum* conſtitutionem & relationem, cum diverſis locis inſtituta, in praxi medica non infimæ dignitatis eſt, adeoque illam hoc ordine brevi commendatione commemorare voluimus: cui obſervationi ad latus ponimus, parallelam hanc annotationem, quod non modo in uno loco præ altero *Hæmoptyſis* facilius & frequentius corripiat, ſed & cur hymoptyici in *uno* loco *ſæpius* & *acerbius* hac hæmorrhagia affligantur, in alio minus: quemadmodum ex hiſtoria practica conſtat, quod in locis montoſis, aut ubi *metalla uſtulantur*, funduntur & depurantur, ubi *ſal* excoquitur & *carbones foſſiles* uſurpantur, *facilius* & numeroſius *hæmoptyici* generentur, quam in aliis *purioribus* &c.

§. X.

Subinde in hac obſervatione conſiderationem *Phthi-*

ſeos inſtituimus, quæ in aliquibus locis *frequentius* in *aliis* viciſſim rarius obſervatur: quamvis quidem non negemus, quod *numeroſiorem* illius proventum *incongrua* in variis affectibus medendi methodus cauſetur, *multum* tamen tribuendum etiam eſt certis *locorum* ac *regionum* qualitatibus, ut ex hac veritate hiſtorica congruum duci posſit conſilium, quo illi homines, qui ad *veram phthiſin* ſubeundam admodum ſunt diſpoſiti ac proclives, a *talibus* locis, quæ hunc affectum facile provocant, accelerant aut exacerbant, *remoti* degant & contra alia magis *convenientia* ſeligant: ex annalibus enim ac collectaneis ægrorum liquet, quomodo in variis, præc. *maritimis* locis, nec non *montanis metalliferis* provinciis multi *pectore* afflicti homines recenſeantur, qui *diverſis pectoralibus* morbis correpti occubuere; in quibus locis *phthiſicus* ille morbus *valde frequens* eſſe deprehenditur: quare ſubjecta *infarctu*, aut *actuali ulcere* pulmonum laborantia, *infenſa* talia loca brevi deſerere coguntur, quemadmodum notatu utique digna illa eſt obſervatio, ut, quando ejusmodi ſubjecta primum velut pedem in talium locorum atmoſphæram immittunt, mox *inſolitam* qualitatem & alterationem *reſpirationis* experiantur, unde colligere poſſunt, quod talia loca ipſorum ſanitati ſublevandæ *minus* conveniant: in qua animadverſione eadem obſervatio locum invenit, quod certorum locorum, aër, victus, aqua & reliquus potus, mores & conſuetudines phthiſicis, utpote *ſenſibilibus* perſonis *ægre* conveniant, unde variæ cauſæ ac occaſiones accedunt, ex quibus *minor* præſentis mali gradus augeri & *exacerbari*, aut *major* in *funeſtum* eventum præcipitari ſolet: quare *tempeſtiva* & *congrua* loci mutatio multis phthi-

phthisicis haud exiguam obtulit opitulationem & afflictionis suæ mitigationem: magna vero ratio habenda est in *phthisico* malo constitutionis *atmosphæricæ*, in qua innatantia & intermixta inquinamenta & effluvia salsa, acria, putrida, pinguia, sulphurea, copiosa humida palustria, crassa, vappida, mucaginosa, terrestria, nebulosa, gelida, pruinosa, fuliginosa, metallica, &c. non modo *proclivitatem* ad phthisin *accelerare*, sed & ad vehementia & *lethalia* accrementa perducere solent: quam ob rem phthisici ægri ejusmodi loca sollicite vitare & fugere debent: & quamvis phthisici aërem *paulo densiorem* melius, quam admodum *tenuem* & rarefactum perferre queant, tamen quamlibet *impuritatem*, aëri interspersam, ægre tolerant; hinc aërem *intra montes* occlusum & circumvallatum, *sylvestrum*, *humidum* &c. ægerrime admittunt: idem ferme sentiendum est de *aliis pectoris* affectibus, in quibus præc. pulmones laborant: & si forte causæ *respirationem* affligentes ac impedientes *aliunde* provenerint, nihilominus pulmones *proximiorem* offensionem minime tolerant; quam ob rem affectus *asthmatici* perinde selecta requirunt loca, (de mutatione loci & aëris pro *asthmaticis* salubri *vid. Baglivus de fibr. motr. c. 12.*) quoniam a prædictis & phthisicis maxime infensis qualitatibus aëris, regiminis, diætæ sc. valde affliguntur & mali sui incrementa patiuntur; quare ejusmodi patientes talia loca sollicite *vitare* debent; hinc non raro *talium* ægrorum quærimoniæ percipiuntur, es sey ihnen an solchen Ort das Wasser, die Lufft oder Lebens-Art zu hart, zu rauh, zu schwehr ꝛc. simile quid asseverare possumus de hominibus, qui *Cordis polypo* laborant; in hisce utplurimum Respiratio, ob *difficilem progressum* san-

guinis per *vasa cordis sanguifera*, valde *impedita* & laboriosa est; quare *aëris*, *victus* & *potus*, nec non *regiminis* ratio & relatio perquam *temperata* sit, si talia subjecta aliquandiu perdurare debent; ob id *quælibet illa* loca, quæ phthisicis inimica sunt, etiam polypo præc. cordis afflictis, valde sunt infensa, in quibus ejusmodi ægri *exacerbationem* morbosi sui status, aut efficacem dispositionem ad *subitaneam* mortem experiuntur: hinc non pauci medici, juxta CELSI *Lib.3.c.22.* commendationem, *phthisicis* loci mutationem ordinant, quæ pro *apta* qualitatum suarum *relatione* passim levamen quoddam manifestum conciliant; proinde etiam sciendum, quod *phthisici alioque* pectorali morbo laborantes, aut eo inclinantes in locis *altioribus*, aut *maritimis*, ubi aër vel *subtilior*, vel *humidior*, impurior & *inquietior* est, *diu* durare *haud* queant, adeoque *magis congrua* loca seligere debeant: multum itaque refert, quo *gibbosi*, *brevi* & *crasso collo*, *struma*, *arcto* ac *compresso* thorace præditi homines, congrua loca seligunt, ne ob *incongruam* ejus rationem hæ nominatæ suspectæ qualitates in *actualem* ominosam *morbosam* afflictionem ruant.

§. XI.

Quid varia locorum constitutio ad Affectus *hypochondriaci* provocationem, *exacerbationem* & *mitigationem* conferat, indagatu difficile haud est; siquidem illa annotatio notatu & inquisitu digna est, cur in locis *calidioribus*, malum illud *haud* reperiatur, in *frigidioribus* vicissim *frequentius* observetur; siquidem *aër crassus*, densus, impurus, *frigidus*, humidus, venti crebriores *australes* & *boreales*, *cibi* duri, crudi, multi, copia *piscium* præc. marinorum

norum & magnorum, *cruditatibus* ſuppeditandis aptorum, carnes *duræ*, *ſalitæ*, aliaque *ſimilium* qualitatum alimenta, *potulenta* pariter *craſſa*, male defœcata, ſaturata, hart, ſchwehr, unrein, ſaltzigt Waſſer, aqua quæ *multum limoſæ* & tophaceæ materiæ complectitur, vina craſſo ſulphure, multo *terreſtri* principio prædita &c. vitæ genus *rude*, *incongruæ* corporis commotiones, vel in *defectu*, vel *exceſſu* peccantes, ad illius morbi geneſin *multum* contribuunt: quicunque itaque *non firmo* corpore, ac ſufficienti *vigore* naturali, viriumque *præſtantia* inſtructi, ſed *animo corporeque* valde *ſenſiles*, impatientes, immorigeri, in *diætæ errores* valde proni &c. ſunt, hi loca *talia* curatius *fugiant*, ne vel hoc malo corripiantur: vel ſi illo correpta ſunt, in eodem *confirmentur* ac in *acerbiorem* illius gradum & ſtatum conjiciantur: & quod magis eſt ſunt ſane *hypochondriaci* non modo *valde ſenſibiles* & *imaginarii* valetudinarii, ſed & a *levioribus* cauſis, diverſas locorum qualitates concernentibus, *facile* & eximie *alterari* ſolent, quemadmodum ad rationes *aëris*, loci, *ſitus*, mutationum *tempeſtatis*, *ventorum*, æſtatis & hyemis, victus ac potus, aquæ ſeorſim, peculiaris diætæ conditionis, morum, conſuetudinum &c. perquam ſenſibiles eſſe deprehenduntur, quibus eapropter *exacte congruæ* locorum qualitates ſeligendæ & commendandæ ſunt: Et quemadmodum interdum *Scorbutus* & affectus *hypochondriacus* ſe invicem comitantur & conſequuntur, ita ſeorſim variorum ſubjectorum *peculiaris* diſpoſitio ad *acres* & *impuros* humores generandos & colligendos inquirenda & dijudicanda erit: ita enim in variis ſubjectis ſervata cœteroquin *temperata* diæta, ob frequentes ventriculi & *concoctionis* turbas, ob

viſci-

viscidiorum humorum consistentiam, ob quam dilui, resolvi & ad congruas *secretiones* & *depurationes* præparari *haud facile* possunt, ob organa *colatoria* ficciora & *strictiora*, ob difficilis & *insufficientes* impuritatum *evacuationes*, maxime per *peripheriam* corporis &c. massa sanguinis in *legitima* mixtione & consistentia multas patitur *offensiones*, ob quas eadem subjecta facilius ad *scorbuticam* inquinationem disponuntur; & dum ob *strictiorem* habitum corporis, ob *ficciorem* humorum crasin, consistentiam aliasque causas facile impuritates *coacervantur* & *acris* intemperies acquiritur, ita talia subjecta, omnia *illa* loca sollicite *vitare* debent, quæ ad *evacuationum* salutarium & necessariarum *turbas* ac *impeditos* successus, nec non humorum *incrassationem*, solidarum vero partium firmiorem *obrigescentiam*, impuritatum cœteroquin ex aëre, nec non cibo ac potu *copiosiorem* ingestionem ac collectionem, contribuunt, ne *proclivitas* ita ad *scorbutum* in iisdem locis *magis* promoveatur & ad ipsam *actualem* hujus infectionis originem perducatur: quam ob rem etiam contingit, ut incolæ talium locorum, quibus scorbutus vulgo *endemius* esse fertur, *puriorem* aërem seligentes, *temperatiori* tempestati se submittentes, diæta etiam ac reliquo regimine *convenienti* fruentes à scorbutica tali lue *immunes* vivant, ac vicissim in aliis locis, quibus affectus hic *familiaris* esse *haud* solet, pro reliqua *propensione* in talem inquinationem, *perversis* rerum sic dictarum *nonnaturalium* qualitatibus fruentes, in idem malum incidere solent: quare SENNERTUS *Prax. Lib.3. Part.5. Sect. 2.c.1.* dicit: *impossibile non est in aliis quoque regionibus Scorbutum generari, si scilicet locus sit maritimus & uliginosus vel alius; ubi*

rarus

varus salubris aquæ potus, vel aër aut victus ratio prava causam huic malo suppeditant: addit porro: *ut ita quocunque in loco causa huic malo generando & præc. victus ratio suppetit, ibi generari possit scorbutus: sicut & hodie non solum in Germania inferiore, sed & in Misnia, Bohemia, Moravia, Silesia, Borussia, Hassia & locis finitimis non raro reperitur: imo quandoque etiam in Italia, Gallia, Lotharingia & aliis regionibus, ut ex Eugaleno, Foresto, Fonseca & Pisone videre est:* sic *Scorbutum Augustanis non parcentem* allegat RIEDLINUS *Lin. Med. An. 2. Septembr. obs. 16. p. 442: Scorbutus mediterraneus* commemoratur in *A. E. L. Suppl. 6. p. 228. 229;* de *Scorbuto super mare degentium vid.* RIEDLINUS *Cur. Med. 138.* de *Thuringia Scorbutica conf. A. N. C. Dec. 2. an. 7. app. p. 142.*

§. XII.

Præterea aliquibus subjectis, animo & corpore *sensibilibus*, certa loca etiam quoad tolerantiam & relationem erga *externum* corpus infensa sunt; inde exclamationes ac querelæ: es sey ein hart und rauhes Land, es habe eine scharfe Lufft ꝛc. siquidem in talibus locis ejusmodi homines in *superficie* ac cute frequentem *efflorescentiam* pustularem serpiginosam, scabiosam, ulcerascentem, furfuraceam, crebras *inflammationes* periphericas, cutem asperam, scabritiem, pruriginem, varos in facie, pustulas labiorum, excoriationes ac fissuras cutis, glandularum capitis & colli inflationes &c. experiuntur; inde est, cur homines in locis, *puro aëre*, *limpida aqua* aliisque temperatis qualitatibus præditis, educati, quando in locis aliarum qualitatum aliquandiu commorantur, *dyscrasiam* eminentem humo-

F rum

rum obtinent, quæ variis *morbosis* effectibus & consecutionibus sese exserit: ita etiam in nonnullis locis efficaciores & numerosiores causæ ad *spasmos*, *rhevmatismos*, *catarrhos* & *congestorios* motus excitandos deprehenduntur, quidam homines in certis locis *acerbiores oculorum* afflictiones subeunt, ut propterea talem locum illi, qui hisce affectibus facile subjiciuntur, sollicite mutare & vitare, quin potius alia, *magis congrua*, loca pro *sanitate* & ad præservandas & *abrogandas* morbosas tales afflictiones seligere debeant: in quibuscunque enim locis tales causæ naturales & *copiosiores* & *potentiores* deprehenduntur, quæ alias nominatos hosce affectus sustentare, confirmare & exacerbare solent, illa ab ejusmodi subjectis *fugienda* rectius sunt, quippe quæ disquisitio multum utilitatis in rationali medicina fœneratur: huc etiam referimus nonnullos homines, qui facile & frequenter *colicis* cruciatibus & *flatulentis* molestiis vexantur, eoque à *certa* qualitate *aëris*, præc. *sensibilius* frigida, aut *subitanea commutatione* tempestatis *calidæ* cum *frigida*, quando *per diem calor* major, *noctu* vero *frigus* sensibilius existit, nec non quando *aqua*, aut *refrigerans* & reliqua *diætæ* ratio & conditio ita comparata est, ut facile inde prædicti affectus exacerbentur, disponuntur ac valde afficiuntur; annumeramus ejusmodi observationibus adhuc illas, quando *capite*, *oculisve* sensibiles personæ ab aëre *montano* & *sylvestri* facile eximie alterantur, ut *cephalalgiæ*, *odontalgiæ*, *catarrhi*, *oculorum* afflictiones, *colli* & *tonsillarum* morbosæ affectiones, *rhevmatismi* inde cito oriantur, unde personæ, harum causarum gnaræ, mox aërem illum ac-

cuſare ſciunt, es ſey eine Wald-und Berg-Lufft: quo magis itaque ejusmodi homines *ſenſibiles* & talibus affectibus jam per *adſuetudinem* obnoxii ſunt, eo magis *talia loca* & talem atmoſphæram *mutare* & evitare debent: Addimus hiſce obſervationibus adhuc hanc, quod in climatibus, aut locis *frigidis* & *humidis* homines *rhevmaticis*, *arthriticis*, *podagricis*, *catarrhalibus* affectibus obnoxii, *frequentius*, *acerbius* & *diutius* hiſce calamitatibus affliguntur, ut ea propter ſedem mutare, ſi poſſunt & temperatiorem ac ſerenum magis aërem & locum ſeligere debeant: ſiquidem attentis obſervatoribus haud incognita eſſe poteſt veritas, quod talibus *morboſis* calamitatibus in uno loco *levius*, in alio *gravius* laborent: cum quibus annotationibus illæ etiam obſervationes conſentiunt, quod in certis locis, *peculiares* plane morbi, *externum* corpus affligentes, oriantur: velut *Cancer Uteri*; de quo JOH. RAYM. a FORTIS *Tom. I. Cent. 4. conſult. 65. p. 445.* refert, quod *hoc mali genus* ob *aëris* rationem in Aſia *frequens* eſſe ſoleat: ita in quibusdam locis, ubi mineræ *funduntur*, quæ præc. *impuro ſulphure* ac *arſenicalibus* inquinamentis præditæ ſunt, incolæ variis *cutis defœdationibus*, efflorescentiis puſtularum, *acerrime* prurientium, nec non *ulcerationibus* mali moris, ſerpentibus & erodentibus affliguntur, id quod tanto magis in *advenis* & *peregrinis* horum locorum obtingit, qui illius atmoſphæræ nullam adhuc *adſuetudinem* acquiſiverunt: ea propter etiam evenit, ut in locis *impuris*, talibus halitibus aut effluviis inquinatis, homines non modo *impuritate ſanguinis* laborent, præc. *lymphæ acrimoniam* poſſideant, ſed & in *crebras* tales *cutis* afflictiones *ulceroſas* inci-

dant, nec non e *minoribus* talium efflorescentiarum initiis, *graviora* experiantur incrementa, ut pro diversitate corporum ulcera talia facile *malignas* induant qualitates: permovit hæc observatio cautos ac peritos medicos & chirurgos, ut sollicite circa ulcerum deligationem prohibeant, ne *negligentius* & *liberalius* aëris, tanto magis impuri, accessum admittant: ex multis testimoniis pauca tantum hoc loco allegamus: quod *Bononiæ levia vulnera capitis lethalia evadant, quæ Romæ facilius curantur*, & *tibiarum vulnuscula vix Romæ curentur, quæ Bononiæ facilem admittunt consolidationem* testatur BALD. RONSSEUS *de Scorbuto cap. 1.* analogas observationes allegant PARÆUS *Lib. 10. c. 8.* GREG. HORSTIUS *exerc. 1. de Scorbuto th. 5.* CAMERAR. *Syll. memor. Cent. 4. part. 58.* WEPFERUS *obs. p. 40. de aëre frigido a vulneribus capitis arcendo* &c. ex hisce observationibus perinde facile colligere licet, quænam loca ad diversorum hominum *sanitatem* & *integritatem* externi etiam corporis, plus vel minus conferant.

§. XIII.

In hac morborum, hactenus recensitorum, serie reminiscimur adhuc *Spasmorum* quorundum, *externum* præc. corpus affligentium, velut *Arthriticorum, Ischiadicorum* & *Podagricorum*, qui non modo in certis locis *facilius* homines corripiunt, sed & *acerbius* affligunt; quo præc. *aëris* & *diætæ* ratio multum contribuit, quando videlicet atmosphæra usitatius *frigida* & *humida* qualitate instructa est, qualis ad *omnium* evacuationum *salutarium* turbas ac *impedimenta* multum contribuit, quæ proinde ad *excitandos* & *exacerbandos* tales affectus eximium conferunt: id

quod

quod tanto magis de *transſpirationis* vel *inſenſibilis*, vel paulo auctioris perverſione valet: inde etiam in experientia medica innotuit, quod ejusmodi affectibus obnoxii in uno loco *infrequentius* & *mitius*, in alio *ſæpius* & *acerbius* iisdem laborare ſoleant; quare non raro ad *mitigandum* illorum morborum gradum & ſtatum *mutatio loci* ordinatur: hanc obſervationem, utpote certam ac indubiam, imprimis confirmare poſſunt homines, qui certis *officiis* operam dant & nunc in *uno*, nunc in *alio* loco aliquandiu moram nectere debent: quare *Legati*, quibus hi & ſimiles alii affectus non *infrequentes* ſunt, ſub negotiis & expeditionibus ſuis, in *uno* loco *ſalvi*, ſani ac incolumes vivunt, in *alio* loco ſæpe *adverſa* valetudine conflictantur, adeoque revocationem & mutationem loci optant & deſiderant. Et ita etiam plures alii dantur *chronici* morbi, qui in nonnullis locis *leniores*, in aliis *graviores* exiſtunt, velut *Hydrops aſcites*, vitia *Hepatis* & *Lienis*, *tympanites*, *œdemata*, *calculus* &c. quemadmodum Amſtelodami & aër *humidus*, *frigidus*, locus paludoſus, atmoſphæra impura, victus craſſior &c. exiſtens, ejusmodi affectibus *infenſus* ac *inimicus* eſt, inde locutio innotuit, an dieſen oder jenen Ort, findet dieſer oder jener Krancke ſeinen Kirchhof: huc referimus teſtimonium BOHUSLAI BALBINI qui in *Miſcellaneis hiſtoricis Regni Bohemiæ cap. V.* referentibus *Act. Erud. Lipſ. An. 1682. Menſ. Aug. p. 241.* recenſet: *Reges Bohemi quotiescunque ægroti, vel in Auſtriam, vel in Hungariam, aliove ſe deportari juſſerunt, brevi obierunt: contra qui infirma valetudine in Bohemia advenerunt plerique ſanitatem recuperarunt, idque conſtare exemplis Sigismundi, Maximi-*

liani II. Matthiæ & Ferdinandi III. Cæsarum ac Annæ Conjugis Matthiæ: quo afferto author *salubritatem Bohemiæ* testari conatur: addimus *Wedelii* suffragium, qui in *exercit. medico-philolog. Cent. 2. dec. 5. exerc. 8. p. 45.* ait: *mutationes aëris duplicis generis sunt; aliæ morbificæ & symptomaticæ, causæ locum tenentes: aliæ salubres & salutiferæ, curationis vicem præbentes: faciunt huc & mutationes locorum, quo de* PLEMPII *observatio memorabilis est, Hispanum Juvenem in Belgium, Senem vero Belgam in Hispaniam delatos salubriter transferri, ætheris illa salubri mutatione, id quod & de aliis verum est, de Togatorum valetudine tuenda. c. 2. ſ. 9. p. 33.* Hac etiam *locorum* & *aëris* qualitate nititur ex parte e numero *naturalium* auxiliorum & mediorum, *adversa* & *bona* valetudo, *brevis* vita & *longævitas:* secundum quam cognitionem *mutatio* locorum institui potest; ob id etiam satis sæpe, præter superius allegata suffragia in commemoratione *causarum* Longævitatis aëris salubritas atque temperies allegatur: in *descriptione Insularum & regionum Americanarum Angliæ Regi subjectarum p. 192. 193. (conf. Act. Erud. Lips. An. 1689. Mens. Martii p. 151.)* recensetur, quod *Insulæ Bermudes s. æstivæ ob aëris serenam temperiem longævos alant incolas, qui solo senio confecti moriuntur:* porro FRANCISC. PLACENTIA *in Chorographia Archipelagi p. 346. (conf. Act. Erud. Lips. An. 1688. Mens. Octobr. p. 519.)* enarrat: *In quibusdam Archipelagi locis, longævi fiunt, beneficio temperati aëris:* eadem *Act. Erud. Lips. An. 1689. Mens. Novembr. p. 554.* ex *Valvasoris Gloria Ducatus Carniolæ* referunt: *Aërem Carniolensem robustum satis ac vegetum corporis habitum*

bitum

bitum indigenis conciliare, vel inde evidens est, quod ibi Senes, utut nonnunquam centenarii prope, raro tamen plane canescant, sed plerumque externam servent speciem, ac si vix 50. aut 60. annos explevissent; quodque regulariter per omnem fere carniolam plures per annum nasci, quam denasci soleant: Præsentem disquisitionem obsignamus cum asserto & testimonio BURNETII *in Telluris Theoria Sacra* quando *Lib. II. cap. 3. p. 90.* differit: *vitæ nostræ brevitatem ab inæquali anni forma & intemperata vi frigoris & caloris alternatim impetentium provenire sentio: huic sententiæ favere videtur experientia hodierna cum in quibusdam Insulis, ubi cœlum temperatius est & æquabilius diutius vivatur, quam in cæteris terræ regionibus: & in quantum fruuntur cœlo Paradisiaco, tanto longioris vitæ Privilegio gaudent: Hæ præ omnibus terræ regionibus, quod sciam, Insulæ, quas appellant Æstivas s. Bermudas notissimæ sunt, ob incolarum longævitatem: neque hic tantæ longævitatis ratio alia inveniri potest, præter insignem illius cœli æquabilitatem, quæ tanta est, ut nulla fere sit differentia tempestatum anni. Et e contra in Virginia, quam appellant, licet non multum remota, ob maximam inæqualitatem cœli vitam trahunt plerumque brevem & valetudinariam. Eidem sententiæ respondet eorum experientia, qui cum mutaverint clima valde calidum pro frigido & e contra, vim corporis & vitam imminutam sentiunt.* Ita notum est Batavos, qui per notabile tempus, potissimum tenerioris ætatis, in partibus longinquis transegerunt, *domi reduces valetudine minus firma frui, vitaque breviori; quales extremas mutationes incommodare vitæ existimo, non tantum ob mu-*

tatam sanguinis temperiem, sed quod habitus corporis, tonusque partium solidarum, fibrarum & viscerum, certo modo dispositus juxta actionem unius cœli cum alterius & multum diversi subit actionem, pervertitur, partesque officiis suis fungendis in regione corporis, ineptiores redduntur: Singula hæc testimonia non modo illam veritatem comprobant, quod homines in *uno præ alio* loco *firmiori* gaudeant sanitate, sed & quod pro *diversitate locorum* nunc *rarius*, nunc *frequentius*, modo *mitius*, alibi *gravius* ægrotent, quam observationem hactenus quodammodo commendavimus & explicavimus: ast ne limites transgrediamur, dum modo institutum nostrum fuit, ad ulteriorem hujus observationis disquisitionem viam parare, ita in præsenti hac succincta deductione acquiescimus: proinde etiam DEO Ter Optimo Maximo, devotissimas laudes gratiasque tribuimus, quod ad hujus thematis explicationem divino suo adjutorio nobis succurrere voluerit; rogamus insuper Eundem, ut hunc laborem benedictione sua protegat & prosequatur, quo eidem exoptatus salutaris affulgeat usus atque

F I N I S.

